

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภavana 4
กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี
GUIDELINES FOR THE DEVELOPMENT OF DESIRABLE CHARACTERISTICS OF
TEACHERS ACCORDING TO THE FOUR PRINCIPLES OF BHAVANA IN
PATHUMBENCHA SUB-CAMPUS GROUP, PATHUM THANI PROVINCE

¹ชาคริต สุวรรณวงศ์ Chachrit Suwannawong

²เกษม แสงนนท์ Kasem Sangmont ³สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย Suddhipong Srivichai

^{1, 2, 3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: Chakrit_pv@hotmail.com

Article Received: February 26, 2025. Revised: March 27, 2025. Accepted: March 28, 2025.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูกลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา 2) เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภavana 4 และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภavana 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจาจังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารและครู กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จำนวน 186 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครู จำนวน 7 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู ตามหลักภavana 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู ครูย่อมพัฒนาตน ทั้งในด้านวิชาชีพ ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญ ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้าง ครูต้องอบรม สั่งสอนฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครู และชุมชนในทางสร้างสรรค์ และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ครูพึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำ ตามลำดับ 2) วิธีการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู ครูพึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำครู ที่มีคุณธรรมและจริยธรรม สร้างความเชื่อมั่นและความเคารพในวิชาชีพครูในสังคม ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านจริยธรรมและคุณธรรม และชุมชนในทางสร้างสรรค์ ชักนำศิษย์ไปศึกษาในแหล่งวิทยาการชุมชน ได้ถามทุกข์สุขของศิษย์อย่างสม่ำเสมอ เข้าใจความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น เลือกใช้วิธีการที่หลากหลายในการสอน ให้เหมาะสมกับสภาพของศิษย์เป็นการเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีและมีประสิทธิภาพ ใช้วิธีการที่เหมาะสมกับศิษย์แต่ทุกคนจะช่วยให้การเรียนการสอนมีความหลากหลาย ตอบสนองความต้องการของศิษย์ในแต่ละรูปแบบการเรียนรู้ ทำให้ศิษย์สามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่และมีพัฒนาการที่ดีในทุกด้าน ปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรมและคุณธรรมอย่างแท้จริงจะช่วยสร้างความไว้วางใจ ความยุติธรรม และความโปร่งใส ครูมีความพร้อมในการสร้างสรรค์การเรียนรู้และการรักษาความประพฤติและการแสดงออกของครู ควรเป็นไปอย่าง

เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม เคารพความรู้สึกของผู้อื่น สร้างแรงบันดาลใจแก่ศิษย์ เพื่อนครู แสดงออกถึงความรักในวิชาชีพและการเผยแพร่ผลงานต้องมาจากการกระทำที่เป็นรูปธรรมการ พัฒนาตนเอง และการสร้างผลงานครูควรมุ่งมั่นพัฒนาทักษะและความสามารถของตนเองอย่างต่อเนื่องให้ เกียรติและยอมรับในผลงานของเพื่อนร่วมวิชาชีพ 3) การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูในกลุ่มสท วิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วย การคำนึงถึงบริบทพื้นที่ ความหลากหลายของวัฒนธรรม ในพื้นที่ จำนวนครูต่อห้องเรียน หรือการเข้าถึงทรัพยากรด้านการศึกษา การพัฒนาตนเองด้านเทคโนโลยีและ นวัตกรรม การส่งเสริมการอบรมและพัฒนาวิชาชีพ การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะทาง การพัฒนาด้านจริยธรรมและคุณธรรม การจัดกิจกรรมปลูกฝังจิตวิญญาณความเป็นครู การใช้ทรัพยากรและ เทคโนโลยีในท้องถิ่นใช้ความร่วมมือกับองค์กรในพื้นที่ การวัดผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เกณฑ์วัด คุณลักษณะครูที่พึงประสงค์ที่ชัดเจนและการนำไปใช้ประเมินทั้งในระดับบุคคลและกลุ่ม การใช้ผลการประเมิน นำมาพัฒนาแผนการอบรมรายบุคคลให้สมบูรณ์แบบ

คำสำคัญ: การพัฒนา, คุณลักษณะอันพึงประสงค์, ครู, ภาวนา 4

Abstract

This research article aimed to 1) study the development conditions of desirable characteristics of teachers in Pathumbencha sub-campus group, 2) study the development method of desirable characteristics of teachers according to the four principles of Bhāvanā, and 3) propose a guideline for the development of desirable characteristics of teachers according to the four principles of Bhāvanā in Pathumbencha sub-campus group, Pathum Thani Province. This research was a mixed-method research. The quantitative research used a questionnaire from the sample group, consisting of 186 school administrators and teachers in Pathumbencha sub-campus group. The data were analyzed using basic statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation. The qualitative research was conducted by interviewing 7 administrators and teachers and analyzing the data using content analysis.

The results of this research found that: 1) The development condition of desirable characteristics of teachers in Pathumbencha sub-campus group according to the four principles of Bhāvanā, overall and in each aspect, was at a high level, namely teachers loved and believed in the teaching profession, teachers developed themselves professionally, teachers must not act as an enemy of progress, teachers must behave as a good example for their students, teachers must not seek benefits through bribery, teachers must train, teach, and enhance knowledge, teachers must love and have compassion for students, teachers must help and support teachers and the community in a constructive way, and the lowest level was, teachers must behave as leaders, respectively. 2) The methods for developing desirable characteristics of teachers, teachers should behave as leaders of teachers with morality and ethics, creating confidence and respect for the teaching profession in society, being good leaders and examples in terms of ethics and morality and the community in a constructive

way, leading students to community learning resources, inquiring about students' happiness and sorrow regularly, understanding students' needs, choosing various methods of teaching that should be appropriate for students' conditions, creating a good and effective learning atmosphere, using appropriate methods for each student, which would make teaching and learning diverse, responding to students' needs in each learning style, and enable students to learn fully and develop well in all aspects, acting in accordance with ethics and morality truly would create trust, fairness, and transparency. Teachers were ready to create learning and maintain teachers' behavior and expressions as they should be appropriate and consistent with society's expectations, respect the feelings of others, inspire students, fellow teachers, show love for the profession, and disseminate work that must come from tangible actions, self-development, and work creation. Teachers should strive to continuously develop their own skills and abilities, and respect and accept the work of their fellow professionals. 3) The development of desirable characteristics of teachers in the Pathumbencha Sub-Campus Group, Pathum Thani Province, consisted of consideration of the context and cultural diversity in the area, the number of teachers per classroom, or access to educational resources, self-development in technology and innovation, promoting training and professional development, organizing workshops to develop specialized skills, developing ethics and morality, organizing activities to instill the spirit of being a teacher, using local resources and technology in cooperation with local organizations, continuous measurement and evaluation with the clear criteria for measuring desirable teacher characteristics and their use in both individual and group evaluations, and using evaluation results to develop a complete individual training plan.

Keywords: Development, Desirable Characteristics, Teachers, The Four Bhāvanā

บทนำ

ในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีไม่ว่าจะเป็นคอมพิวเตอร์ไอแพด หรือ สมาร์ทโฟน และการให้โรงเรียนกวดวิชาหรือการสอนพิเศษมีบทบาทสำคัญมากกว่าครูผู้สอนการเรียนใน โรงเรียนปกติซึ่งสถิติของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) พบว่า ในช่วง พ.ศ. 2549–2556 โรงเรียนกวดวิชาที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นปีละประมาณ 200-300 แห่งทั่วประเทศ ส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ จำนวน 265 แห่งซึ่งนอกจากโรงเรียนกวดวิชาที่เพิ่มขึ้นแล้ว จำนวนนักเรียนที่เรียนกวดวิชาก็เพิ่มขึ้นด้วยซึ่ง จากข้อมูลระบุว่า พ.ศ. 2556 มีจำนวนนักเรียนกวดวิชา 535,695 คน โดยอยู่ในกรุงเทพมหานคร 209,350 คนคิดเป็นร้อยละ 39 ของนักเรียนทั้งหมดที่เรียนกวดวิชา (สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ, 2567)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 79 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความสำคัญ อนุรักษ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนา อื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีงามและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุน

การนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต คุณธรรม คือ ธรรมที่เป็นคุณ ความดีงาม สภาพที่เกื้อกูล จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศิลธรรม กฎศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาโดยรวมได้ปฏิรูปการศึกษาที่เน้นทักษะที่มีคุณภาพมีการพัฒนาด้วย ไอเดียความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมใหม่ๆ แต่คงเลือกที่จะเป็นผู้รับมากกว่าที่จะเป็นนักสร้างสรรค์ทำให้ ประเทศไทยเรตกอยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้บริโภคอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งตัวแปรที่สำคัญในเรื่องนี้ก็คือครู ซึ่งคุณลักษณะสำคัญ 7 ประการ มีดังนี้ สร้างและบูรณาการความรู้ได้ ครูจะต้องสามารถบูรณาการความรู้ ต่างๆ ครูจะต้องสอนให้เด็กมีทักษะกระบวนการคิด โดยสามารถคิดวิเคราะห์ในเรื่องต่างๆ และมีความคิด สร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ มีวิสัยทัศน์และตกผลึกทางความคิดเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียน ครูจะต้องเป็นคนมีวิสัยทัศน์ เน้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูต้อง รู้และเข้าใจเทคโนโลยีใหม่ มีทักษะใหม่ๆ พร้อมทั้งชี้แนะข้อดีข้อเสียให้ผู้เรียนได้ ครูจะต้องสามารถใช้ เทคโนโลยีส่งเสริมการศึกษาได้ มีทักษะการสอนเด็กให้เติบโตเต็มศักยภาพและสร้างผลงานใหม่ ๆ ครูจะต้อง ส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กตามวัยและให้เด็กพัฒนาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของเด็ก เข้มแข็งในจรรยาบรรณ คุณธรรม จริยธรรม ครูจะต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพ รักษาคุณธรรมจริยธรรมมีบทบาทนำด้านการสอน และวิชาชีพ พัฒนาคุณภาพของโรงเรียนและในวิชาชีพพร้อมกับผู้บริหารมากขึ้น ครูจะต้องมีบทบาทต่อการ ส่งเสริม พัฒนา และประเมินผลการเรียนรู้และวิชาชีพในโรงเรียนร่วมกับบุคลากร ผู้บริหารและชุมชน (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2556)

สำหรับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานีแยก เป็น 4 สหวิทยาเขต ประกอบไปด้วย สหวิทยาเขตสัตตตบงกช สหวิทยาเขตปทุมเบญจา สหวิทยาเขตปิยมิตร และสหวิทยาเขต : สวนเทพรัตน์ที่ไปให้เฉลิมพระเกียรติ ตัวชี้วัดประเด็นยุทธศาสตร์กลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริม ศักยภาพของผู้เรียนให้มีความเป็นเลิศด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมโดยการบูรณา การแบบมีส่วนร่วมผู้เรียน ได้รับการพัฒนาให้มีสมรรถนะและทักษะด้านการอ่าน คณิตศาสตร์ การคิดขั้นสูง นวัตกรรมวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีดิจิทัล และภาษาต่างประเทศ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เชื่อมโยงสู่อาชีพและการมี งานทำมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศผู้เรียน ได้รับการพัฒนาให้มีความเป็นเลิศทาง วิชาการ มีความสามารถในการแข่งขันทักษะทางวิชาการและวิชาชีพในระดับประเทศและระดับนานาชาติ สถานศึกษา ได้รับการส่งเสริมให้จัดการเรียนโดยใช้กระบวนการวิจัย พัฒนานวัตกรรม โดยความร่วมมือของ เครือข่ายและหน่วยงานภายนอก กลยุทธ์ที่ 2 เพิ่มขีดความสามารถให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ให้เป็นผู้มีสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 รวมถึงทักษะด้านภาษา ศิลปะ และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และเพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ มีศักยภาพสู่ความเป็นเลิศเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม มีจิตสาธารณะ และมีความเป็น พลเมืองไทยและความเป็นพลโลก ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อความปลอดภัย เสริมสร้างโอกาส และความเสมอภาคเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้รับการบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมพัฒนาผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษาให้มีสมรรถนะ จรรยาบรรณวิชาชีพ และมาตรฐานทางวิชาชีพ พัฒนาระบบบริหาร การจัดการศึกษาโดยมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพตามหลักภาวะ 4 เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ของครู ตามหลักภาวะ 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี การบูรณาการพัฒนาระบบ นวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลให้ดียิ่งขึ้นไป (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี, 2567)

หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติ 4 ด้านที่ใช้เป็นคุณสมบัติของบุคคลท่านใช้ว่า 1) กายภาวนา คนเป็นภาวิตกาโย ตัวการกระทำเป็นกายภาวนา 2) ศีลภาวนา คนเป็นภาวิตศีโล ตัวกระทำเป็นจิตภาวนา 3) จิตภาวนา คนเป็นภาวิตจิตโต ตัวกระทำเป็นจิตภาวนา 4) ปัญญาภาวนา คนเป็นภาวิตปัญญา ตัวกระทำเป็นปัญญาภาวนา เป็นเกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐานที่พระพุทธศาสนาใช้วัดการพัฒนา คือ บุคคลที่ดี ไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น เกณฑ์มาตรฐานนี้ มิใช่เป็นเพียงเครื่องวัดความถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น แต่เป็นเครื่องวัดความสามารถด้วย คนที่ได้รับการพัฒนาย่อมมีความสามารถมากยิ่งขึ้นๆ ในการที่จะสร้างผลดีหรือทำประโยชน์ให้แก่ตน โดยไม่ต้องเบียดเบียนก่อโทษแก่ผู้อื่น คือ คนยังพัฒนายังมีความสามารถ ยิ่งแก่ ก็ยิ่งทำให้โลกเบียดเบียนกันน้อยลง (lifestudies.net, 2567)

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิจัยเรื่อง “แนวทางพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู ตามหลักภาวนา 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี” เพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู กลุ่มปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานักเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูกลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจาจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาวิธีพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภาวนา 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจาจังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภาวนา 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจาจังหวัดปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบเป็นการแบบผสมวิธี โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารและครูโรงเรียนมัธยมศึกษากลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี จำนวน 5 โรงเรียน โดยมีผู้บริหารและครูจำนวน 360 คน กำหนดโดยการเปิดตารางของ Krejcie and Morgan ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 186 คน ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ร้อยละ 5 และระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling)
2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ ได้แก่ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 รูป/คน
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถาม มีการสร้างแบบสอบถามดังนี้ 1) ศึกษาหลักการแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภาวนา 4 2) กำหนดนิยามปฏิบัติการเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยอาศัยฐานทฤษฎีและงานวิจัย 3) ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 4) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยนำเสนอผู้เชี่ยวชาญรวมจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาการใช้ภาษาและพิจารณาว่าแบบสอบถามครอบคลุมของเนื้อหาหรือไม่โดยการหาดัชนี (index of congruence: IOC) และคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปเพื่อจัดทำเป็นแบบสอบถามเพื่อใช้ในการวิจัยซึ่งผลจากการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญปรากฏว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.5 - 1.00 5) นำแบบสอบถามที่ได้รับการตรวจสอบและการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (tryout)

กับครูโรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุด จากนั้นนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) โดยหาค่าสัมประสิทธิ์ Cronbach's Alpha ผลจากการวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นปรากฏว่าแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.874 6) นำเครื่องมือไปใช้โดยส่งแบบสอบถามผ่าน application line ส่วนตัวในการเก็บข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและแบบสอบถาม สภาพการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบจำแนกตามการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี จำนวน 9 ด้าน ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบใช้มาตราวัดแบบ Likert Scale

3.2 เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มีประเด็นคำถามแบบปลายเปิด 4 ประเด็น เพื่อศึกษาวิธีพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักทฤษฎี 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจาจังหวัดปทุมธานี

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม นำแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จะใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย และข้อมูลการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู ด้านครูย่อมพัฒนาตนทั้งในด้านวิชาชีพ ด้านครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญ ด้านครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ด้านครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้าง ด้านครูต้องอบรม สั่งสอนฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ด้านครูต้องรักและเมตตาศิษย์ ด้านครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครู และชุมชนในทาง สร้างสรรค์ และด้านที่อยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ครูพึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำ ตามลำดับดังในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวม

สภาพการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู กลุ่มสหวิทยาเขต ปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี	n = 186 คน			ลำดับ
	x	S.D.	แปลผล	
1. ครูต้องรักและเมตตาศิษย์	3.96	0.65	มาก	7
2. ครูต้องอบรม สั่งสอนฝึกฝน สร้างเสริมความรู้	4.04	0.54	มาก	6
3. ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์	4.07	0.57	มาก	4
4. ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญ	4.07	0.61	มาก	3
5. ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้าง	4.04	0.56	มาก	5
6. ครูย่อมพัฒนาตน ทั้งในด้านวิชาชีพ	4.27	0.54	มาก	2

7.	ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู	4.24	0.53	มาก	1
8.	ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครู และชุมชนในทาง สร้างสรรค์	3.95	0.49	มาก	8
9.	ครูพึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำ	3.55	0.76	มาก	9
ภาพรวม		4.02	0.25	มาก	

2. วิธีพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภาวะนา 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี เป็นการเน้นให้ครูมีความสามารถในการนำพาศิษย์และทีมงานในสภาพแวดล้อมการเรียนการสอน รวมถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักภาวะนา 4 พัฒนาครูให้มีความเป็นผู้นำที่ดี ดังนี้

2.1 ภาวะนา (การพัฒนาภาวะนา) การพัฒนาภาวะนา ครูดูแลสุขภาพให้แข็งแรงและเต็มไปด้วยพลังในการทำงาน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการเป็นผู้นำที่ดี เพราะครูต้องมีพลังงานในการทำหน้าที่เป็นผู้นำให้กับศิษย์และทีมงาน การดูแลสุขภาพและพลังในการทำงานครูที่มีร่างกายแข็งแรงสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำได้เต็มที่ โดยไม่ประสบกับปัญหาทางสุขภาพที่อาจส่งผลกระทบต่อการทำงาน เช่น การยืนยงในกิจกรรมต่างๆ การให้คำแนะนำ และการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นในการทำงานเป็นตัวอย่างในการดูแลตัวเองการรักษาสุขภาพและความแข็งแรงเป็นการแสดงถึงความสามารถในการจัดการกับตนเอง ครูที่มีสุขภาพดีจะสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นแบบอย่างให้กับศิษย์

2.2 ศิลภาวะนา (การพัฒนาศิลปะ) การรักษาศิลปะ ครูมีจริยธรรมและความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการเป็นผู้นำที่ดีในองค์กรการศึกษา ครูเป็นผู้นำที่มีความยุติธรรมและซื่อสัตย์ครูที่รักษาศิลปะจะมีความซื่อสัตย์และมีความยุติธรรมในการตัดสินใจและการกระทำ โดยไม่เลือกปฏิบัติหรือกระทำสิ่งที่ไม่เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้ครูสามารถสร้างความไว้วางใจจากศิษย์และเพื่อนร่วมงานได้ การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมที่ดีการปฏิบัติในทางที่ดีและมีศีลธรรมจะช่วยให้ครูสามารถเป็นผู้นำที่มีความน่าเชื่อถือ และทำให้ศิษย์และเพื่อนร่วมงานมองเห็นว่าครูเป็นแบบอย่างที่ดีควรปฏิบัติตาม

2.3 จิตภาวะนา (การพัฒนาจิตใจ) การพัฒนาจิตใจ ครูฝึกฝนให้ครูมีความสงบและมุ่งมั่นในการนำพาศิษย์ไปสู่การเรียนรู้และการพัฒนา โดยใช้ความเมตตาและการเข้าใจในผู้อื่นเป็นพื้นฐาน ครูเป็นผู้นำที่มีความเมตตาและเข้าใจผู้อื่นครูที่เป็นผู้นำต้องสามารถเข้าใจความต้องการของศิษย์และเพื่อนร่วมงาน และมีความเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่นให้เติบโตและประสบความสำเร็จการมีจิตใจที่มั่นคงและไม่หวั่นไหวต่อความยากลำบากการเป็นผู้นำที่ดีต้องมีความมั่นคงทางจิตใจในการตัดสินใจและการดำเนินการต่างๆ โดยไม่หวั่นไหวต่อปัญหาหรืออุปสรรค และต้องสามารถให้กำลังใจและแรงบันดาลใจแก่ศิษย์และทีมงานได้

2.4 ปัญญาภาวะนา (การพัฒนาปัญญา) การพัฒนาปัญญา ครูใช้ความรู้และทักษะในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ครูเป็นผู้นำที่ดีต้องสามารถใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาผู้อื่นได้ การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาครูที่เป็นผู้นำต้องสามารถใช้ความรู้และทักษะในการแก้ปัญหาหรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนและในชุมชนการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพการพัฒนาผู้อื่นผู้นำที่ดีต้องสามารถพัฒนาและเสริมสร้างทักษะให้กับศิษย์และเพื่อนร่วมงาน โดยการส่งเสริมการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันเพื่อให้ทุกคนเติบโตไปพร้อมๆ กัน

3. แนวทางพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภาวะนา 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานีควรคำนึงถึง สภาพปัจจุบัน และ ปัจจัยสำคัญ ที่ส่งผลต่อการพัฒนา มีดังนี้

3.1. บริบทพื้นที่ ศึกษาปัญหาเฉพาะของกลุ่มสหวิทยาเขต เช่น ความหลากหลายของวัฒนธรรมในพื้นที่, จำนวนครูต่อห้องเรียน, หรือ การเข้าถึงทรัพยากรด้านการศึกษา สรรวจความคิดเห็นของ

ครู นักเรียน และชุมชน เกี่ยวกับลักษณะครูที่พึงประสงค์ในท้องถิ่น สภาพปัจจุบันที่อาจพบ ความแตกต่างของมาตรฐานการสอนในแต่ละโรงเรียน ครูบางส่วนอาจขาดโอกาสพัฒนาตนเองในด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

3.2. ส่งเสริมการอบรมและพัฒนานาวิชาชีพ ควรมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะทาง เช่น การใช้เทคโนโลยีในการสอน การวิจัยในชั้นเรียน หรือการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning สร้างระบบ Coaching and Mentoring โดยครูผู้ที่มีประสบการณ์ช่วยให้คำแนะนำกับครุรุ่นใหม่ ความหลากหลายในระดับความเชี่ยวชาญของครูในแต่ละโรงเรียน การเข้าร่วมอบรมอาจถูกจำกัดด้วยเวลาและงบประมาณ

3.3. การพัฒนาด้านจริยธรรมและคุณธรรม จัดกิจกรรมปลูกฝังจิตวิญญาณความเป็นครู เช่น การแลกเปลี่ยนแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมแก่นักเรียน สร้าง “ชมรมจริยธรรมครู” เพื่อร่วมกันสร้างต้นแบบด้านคุณธรรมในกลุ่มเขต ครูบางส่วนอาจเผชิญปัญหาความเครียดหรือแรงกดดันจากงานที่มากเกินไป ส่งผลต่อจริยธรรมในวิชาชีพ

3.4. การใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่นใช้ความร่วมมือกับองค์กรในพื้นที่ เช่น สถาบันการศึกษาท้องถิ่น หรือหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาครู สร้างแพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับการเรียนรู้ร่วมกัน ของครูในเขต เช่น การแชร์บทเรียนหรือแนวทางการสอน

3.5. การวัดผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง จัดทำ เกณฑ์วัดคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์ ที่ชัดเจน และนำไปใช้ประเมินทั้งในระดับบุคคลและกลุ่ม ใช้ผลการประเมินมาพัฒนา แผนการอบรมรายบุคคล (Individual Development Plan) เพื่อปรับปรุงจุดอ่อน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำผลมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภาวนา 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก รายด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู ผู้วิจัยได้นำผลดังกล่าวมาจัดลำดับสภาพการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภาวนา 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี เรียงลำดับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู ตามหลักภาวนา 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี ด้านที่น้อยที่สุดสอดคล้องกับการวิจัยของพรเพ็ญ ใจศิริ (2565) ที่ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนขยายโอกาสในอำเภออุทัยมีความคิดเห็นต่อสภาพแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูในยุคดิจิทัล อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ประกอบด้วยการรักษา วินัย ความประพฤติดี การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ความสามารถในการปฏิบัติงาน และความรู้ ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสมุห์สมนึก สมณธมโม (อุทัยแสงไพศาล) (2562) ที่พบว่า สภาพคุณลักษณะของครูตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดปทุมธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านอุเบกขา ด้านกรุณา ด้านเมตตา และด้านมุทิตา ตามลำดับ

2. ผลการศึกษาวิธีการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครู ตามหลักภาวนา 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี ได้แก่ ครูพึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำครูที่มีคุณธรรมและจริยธรรม สร้างความเชื่อมั่นและความเคารพในวิชาชีพครูในสังคม ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านจริยธรรมและคุณธรรม และชุมชนในทางสร้างสรรค์ ชักนำศิษย์ไปศึกษาในแหล่งวิทยาการชุมชน ได้ถามทุกข์

อันพึงประสงค์ของครูในยุคดิจิทัลตามหลักพุทธธรรมอำเภออุทัยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ ครูควรนำหลักหลักธรรมด้านภavana 4 มาช่วยทำให้การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น ด้านความรู้ครูผู้สอนควรนำหลักธรรมด้านปัญญาภavanaด้านความสามารถในการปฏิบัติงานควรนำหลักธรรมด้านกายภavanaด้านการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีครูควรนำหลักธรรมด้านจิตภavanaและศีลภavana มาร่วมใช้ในการพัฒนาเพื่อให้ครูมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตรงตามยุคปัจจุบัน

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูตามหลักภavana 4 ในกลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี สรุปลักษณะที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพองค์ความรู้จากการวิจัย อธิบายได้ดังนี้

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของครูตามหลักภavana 4 กลุ่มสหวิทยาเขตปทุมเบญจา จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเน้นส่งเสริมครูให้เป็นผู้นำด้านการศึกษาและพัฒนาชุมชน แนวทางเหล่านี้สามารถอธิบายได้ตามหลักภavana 4 ดังนี้

1. กายภavana (การฝึกฝนทางกาย) การพัฒนาด้านกายภavanามุ่งเน้นให้ครูแสดงออกถึงพฤติกรรมที่ดีและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เหมาะสม ฝึกฝนและปรับปรุงการกระทำของครูเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ เป็นแบบอย่างด้านการแสดงออกและการปฏิบัติตน ฝึกครูให้ตระหนักถึงการเป็นแบบอย่างที่ดี

2. ศิลภาวณา (การพัฒนาศีล) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ การประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี ครูควรแสดงออกถึงความซื่อสัตย์ สุจริต และความมีเมตตาในการปฏิบัติตน การไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตน ครูต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพ ไม่ใช่ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ การช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชน ครูควรมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเชิงสร้างสรรค์

3. จิตภาวณา (การพัฒนาจิตใจ) การฝึกจิตใจให้มั่นคง มีเมตตา และเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้อื่น การรักและเมตตาศิษย์ ครูควรใส่ใจศิษย์ สนทนาไต่ถามทุกข์สุข และช่วยเหลือศิษย์ในทุกด้านการส่งเสริมความสามัคคีในหมู่ครูควรร่วมมือและสนับสนุนเพื่อนร่วมงานในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนและชุมชนการเป็นแรงบันดาลใจครูควรปลูกฝังทัศนคติที่ดีและสร้างแรงจูงใจให้ศิษย์ใฝ่เรียนรู้

4. ปัญญาภาวณา (การพัฒนาปัญญา) การพัฒนาความรู้และความสามารถทางวิชาชีพให้สอดคล้องกับยุคสมัย การพัฒนาทักษะวิชาชีพ ครูควรเข้ารับการอบรมหรือศึกษาต่อ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และวิธีการสอนใหม่ๆ การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ครูสามารถนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการสอน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความสนใจของศิษย์ การเผยแพร่ผลงานครูควรนำผลงานที่ประสบความสำเร็จของตนเอง และเพื่อนครูมาเผยแพร่เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่น

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้
 - 1.1 ด้านสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้สึกปลอดภัย อบอุ่น และเป็นมิตร เรียนรู้จากประสบการณ์จริงจากสภาพแวดล้อม เสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีทำให้ผู้เรียนรู้สึกผ่อนคลายสบายใจกาย จะช่วยให้การเรียนรู้ดีขึ้น ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับสภาพแวดล้อมใกล้ตัว
 - 1.2 ด้านตัวผู้สอน ควรเพิ่มให้ผู้สอนมีทักษะการสื่อสารที่ดีทั้งการพูด การเขียน และการฟัง ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ มีทักษะการติดตามผลและให้คำปรึกษาแนะนำผู้เรียนอย่างใกล้ชิด จัดการชั้นเรียน ดูแลนักเรียนได้อย่างทั่วถึง ประเมินผลการเรียนรู้ที่หลากหลาย น่าสนใจ และมีคุณธรรม
 2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
 - 2.1 ควรทำการศึกษาด้านครูพึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำจรรยาบรรณวิชาชีพครูในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนประถมศึกษา เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
 - 2.2 ควรทำการศึกษาด้านการสร้างรูปแบบการปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรมแก่นักเรียนเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน
 - 2.3 ควรทำการศึกษาการจัดกิจกรรมพื้นฐานด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้านชีวิตประจำวันแก่นักเรียนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เข้ากับครู
-

เอกสารอ้างอิง

- พรเพ็ญ ใจศิริ. (2565). แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูในยุคดิจิทัลตามหลักพุทธธรรม
อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระใบฎีกาเอกกมล กิตติภทโท (บุญเกิดรอด). (2562). ศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ 21
โรงเรียนประถมศึกษา เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุห์สมนึก สมณธมโม (อุทัยแสงไพศาล). (2562). แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของครูตามหลักพรหม
วิหาร 4 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2556). การกวดวิชาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในประเทศไทย. รายงานการวิจัย.
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี. (2567). ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียน. แหล่งที่มา https://data.bopp-obec.info/emis/school.php?Area_CODE=130001 สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2567.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี. (2567). รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ
พ.ศ. 2566. แหล่งที่มา <https://spmppt.go.th/school/> สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2567.
- สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ. (2567). วิฤติการศึกษาไทย. แหล่งที่มา <http://thaipublica.org/2015/02/tutor-1>
สืบค้นเมื่อ 17 กรกฎาคม 2567.
- lifestudies.net. (2567). การพัฒนาที่ยั่งยืน : ภาวนา 4 – ธรรมานามัย. แหล่งที่มา
https://www.lifestudies.net/Article_202_11_20.html สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2567.